

11. Чашечникова О.С. Система компонентів творчого мислення, що можуть діагностуватися у процесі навчання математики // Дидактика математики: проблеми і дослідження: Міжнародний збірник наукових робіт. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2004. – Вип. 22. – С. 81 – 87.

12. Чухрай З.Б. Дослідницькі здібності як компонент творчого мислення // Математична освіта в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє: Міжнародна науково-практична конференція, 16 – 18 жовтня 2007 р.: Тези доп. – К.,: 2007. – С. 126 – 127.

13. Чухрай З.Б. Один із засобів розвитку у студентів навичок самоконтролю у процесі навчання математики // Дидактика математики: проблеми і дослідження: Міжнародний збірник наукових робіт. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2007. – Вип. 28. – С. 37 – 42.

УДК 371.133: 33

В.К. Щербіна

*Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди*

РОЛЬ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито роль практичної підготовки в реалізації стратегії особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя економіки.

В статье раскрыта роль практической подготовки в реализации стратегии личностно-профессионального развития будущего учителя экономики.

In the article the role of practical training in realizing the strategy of personal-professional development of a future teacher of economics is considered.

Формування інформаційно-технологічного суспільства, докорінні зміни в соціально-економічному, духовному розвитку держави, – відзначається в Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти в Україні, - потребують підготовки вчителя нової генерації [4]. Якісна підготовка майбутнього вчителя економіки неможлива без набуття ними певного досвіду практичної роботи. Практична підготовка студента – майбутнього вчителя – обов'язковий компонент професійної підготовки. Протягом педагогічної практики поглиблюються, закріплюються та усвідомлюються теоретичні знання.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблеми професійного становлення майбутнього вчителя, формування його як соціально активної особистості та вдосконалення професійної підготовки досліджували Д.С. Авербах, О.В. Аксьонова, С.І. Архангельський, І.Д. Бех, Н.Ю. Бутенко, Л.М. Грищенко, В.І. Євдокимов, С.Т. Золотухіна, І.Я. Зязюн, І.В. Іткін, Є.Н. Камишаченко, В.І. Лозова, І.Ф. Прокопенко, В.О. Сластьонін, М.Д. Хмель,

О.Т. Шпак та ін. Разом з тим ця проблема потребує подальшого дослідження.

Мета статті – розкрити роль і значення практичної підготовки майбутнього вчителя економіки до застосування інтерактивного навчання як важливої умови реалізації стратегії особистісно-професійного розвитку.

Ці проблеми можна дослідити на основі аналізу певного досвіду організації професійно-практичної підготовки майбутніх викладачів економіки на базі спеціальності «Економічна теорія» у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди.

До моменту проходження педагогічної практики студенти вже отримують необхідну теоретичну, психолого-педагогічну і методичну підготовку. Практика, яка ставить студента в умови самостійного розв'язання проблем, дає змогу перевірити готовність до професійної педагогічної діяльності. Від результатів організації та її проведення багато в чому залежить як ставлення студентів до майбутньої роботи, так і їхня готовність ефективно застосовувати отримані знання, уміння і навички. Саме це робить практику особливо важливою для професіоналізації фахівців.

Закріплення отриманих у ВНЗ знань про застосування інтерактивного навчання майбутніми вчителями економіки відбувається під час навчально – педагогічної практики у школі, де вони набувають досвіду професійної діяльності. Специфікою такої практики є те, що під час її проходження здійснюється ідентифікація з професійною діяльністю шкільного вчителя економіки. Практика проводиться в умовах, які адекватні до вимог самостійної педагогічної діяльності вчителя. Робота майбутніх учителів економіки в період практики характеризується різноманіттям функцій (відповідно до стандарту освіти) та взаємовідносин (з учнями, учителями, керівництвом школи, студентами), що й робота учителя-професіонала.

Під час проведення практики ми ставимо такі основні завдання:

- збагачення досвіду студентів прийомами застосування інтерактивного навчання;
- розвиток індивідуальних творчих здібностей у майбутніх учителів економіки;
- практичне пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності, оволодіння засобами її організації;
- перевірка та застосування загальнопедагогічних та економічних знань у нових умовах;

- інтеграція знань про інтерактивне навчання з досвідом, набутим під час педагогічної роботи;

- здійснення самоаналізу (рефлексії) студентами щодо рівня готовності до застосування інтерактивного навчання в самостійній професійній діяльності.

Навчально-педагогічна практика з основ економіки у школі відбувається на 4-му курсі. Її базами є різні за типом загальноосвітні заклади м. Харків, наприклад, ліцей № 89, гімназія ім. Ломоносова № 46, ліцей «Професіонал», гімназія № 45 та ін.

З'ясуємо роль практичної підготовки майбутнього вчителя економіки на основі дослідно-експериментальної роботи, яка була проведена автором на економічному факультеті ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Метою цього етапу дослідно-експериментальної роботи був розвиток у майбутніх учителів економіки досвіду застосування методів інтерактивного навчання у процесі педагогічної практики у школі.

У процесі вивчення курсів «Історія економічних вчень», «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Методика викладання економічних дисциплін» під час дослідно-експериментальної роботи студенти економічного факультету опановують різні методи інтерактивного навчання, а згодом застосовують їх на практиці в роботі зі школярами, що сприяє, з одного боку, професійному становленню майбутнього вчителя економіки, а з другого – допомагає засобами інтерактивного навчання активізувати пізнавальну діяльність школярів на уроках економіки і в позакласній роботі, розвинути інтерес до вивчення економіки.

Розвиток учнівського інтересу – це складний процес, який включає емоційні та вольові елементи у певному поєднанні і взаємозв'язку. Інтерес тих, хто навчається, залежить від індивідуальних якостей особистості, а також від впливу зовнішніх факторів, серед яких дуже важливим є інтерактивне навчання, яке спонукає школярів до творчого дослідження економічних питань, практичного застосування набутих економічних знань, вивчення економічної літератури, формує вміння робити висновки, висувати гіпотези, дає певні пізнавальні вміння, навички і зразки економічної поведінки.

У період практики у роботі зі школярами 6 – 8 класів студенти – майбутні вчителі економіки застосовують більш прості форми групової роботи («Велике коло», «Акваріум», «Мозковий штурм» тощо). Цінність останніх полягає в

тому, що вони дозволяють дитині не тільки висловити власну думку, погляди і дати оцінку, але й, почувши аргументи партнера по грі, інколи відмовитись від власної точки зору або суттєво її змінити.

Як засвідчив досвід використання ігрових прийомів та економічних ігор, суттєво посилюється навчальна активність школярів. Гра використовується як у процесі вивчення нового матеріалу, так і під час закріплення матеріалу та перевірки знань і вмінь учнів. Проведення гри, як правило, включає три основних етапи:

1. Інструктаж: постановка завдання та повідомлення правил гри.
2. Безпосередньо ігрова діяльність.
3. Підбиття підсумків. Висновки.

У цілому на гру витрачається від 15 до 35 хвилин залежно від інформативності уроку.

Практика доводить, що гра значно розширює творчі обрії вчителя та учнів, сприяє глибокому засвоєнню школярами програмного матеріалу, ефективному проведенню уроків. Розвиваються творчі здібності дитини, формуються нові грані характеру. Ігрова діяльність є системою взаємодії вчителя та учнів, яка приводить до інтелектуального і творчого збагачення учасників цієї діяльності, забезпечуючи досягнення головної мети навчання – виховання творчої особистості.

Ще один метод, який використовується студентами-практикантами під час практики, – це «Мозаїка». Цей метод доцільно застосовувати тоді, коли на уроці потрібно засвоїти велику кількість інформації (це стосується й економічної інформації). Метод є ефективним і може замінити виклад учителя. Крім того, він заохочує учнів допомагати один одному вчитися й відповідно ставитись до навчання. Студенти-практиканти використовували його під час проведення заняття у 9 класі з теми «Організаційно-правові форми приватних підприємств».

Останнім часом в економічному навчанні широко застосовується інтерактивна форма під умовною назвою «Колаж». Колаж – це прийом в образотворчому мистецтві, який полягає в наклеюванні на будь-яку основу матеріалів, які відрізняються за кольором. Ті, хто бажає використовувати цю методику, мають підготувати для уроку достатньо ілюстрацій, клей, ножиці, фломастери, плакати. Клас поділяється на робочі групи, які отримують завдання скласти колаж за темою. Це можуть бути як вступні уроки, так й

узагальнюючі. На практиці у школі студенти використовували цей метод з тем «Економіка споживача» та «Економіка виробника». Після створення своїх колажей бачення проблеми кожна група публічно захищала свої напрацювання. Студенти-практиканти записували нотатки на дошці і робили узагальнюючі висновки з теми.

Метод дискусії дає змогу виявити різні позиції з певної проблеми або з суперечливого питання. У процесі педагогічної практики студентами проводилися дискусії з таких тем, як «Роль держави в економіці» та ін. Для того щоб дискусія була ефективною, необхідно створити у класі атмосферу довіри та взаємоповаги. Важливим етапом є планування обговорення, яке включає: рішення про те, як почати обговорення; вибір вступу до дискусії і добре сформульованого питання; підготовку головних питань, які повинні бути поставлені щодо суті проблеми; підготовку необхідних матеріалів [1].

Аналіз занять, які проводилися студентами у школах, засвідчив, що в дискусії можуть брати участь не більше ніж 15 осіб. Після попередньої підготовки студенти розробляли композицію проведення дискусії. Перед студентами-практикантами ставилось завдання від початку до кінця дискусії дотримуватися головного напрямку, який приведе до мети. Дуже важливо, щоб самі учасники дискусії відповідали за розв'язання проблеми. Студент – майбутній учитель економіки повинен поводитись так, щоб він не сприймався як лідер групи. Найкращий результат у дискусії може бути забезпечений, якщо в обговоренні візьмуть участь усі члени групи. Для цього важливо спеціально підтримувати активність у всіх учасників.

Одними з головних показників ефективності проведення дискусії є уважне слухання та вироблення реакції на участь інших у дискусії. Мова йде про розвиток здатності відчувати те, як внесок у дискусію кожного учасника співвідноситься з внеском інших і відповідно із загальним напрямком дискусії. Постановка чіткої мети є позитивною умовою досягнення передбачуваного результату дискусії. Від початку до кінця група повинна знати, чого вона прагне.

Досвід використання дискусії засвідчив, що цей метод допомагає реалізувати активну взаємодію школярів. Але виникали і певні труднощі, які, з одного боку, пов'язані з великими витратами часу на підготовку до дискусії, а з другого боку, проведення дискусії вимагало від майбутніх учителів ерудиції і вміння спрямовувати обговорення в необхідному напрямку, стимулювати обмін

думками, при цьому не нав'язуючи власної думки.

У процесі педагогічної практики у школі студенти як майбутні вчителі економіки зробили висновки, що їх слабкі місця у практичній роботі найчастіше були пов'язані з недостатнім розумінням суті моделюючих процесів, формуванням цільового пізнавального мотиву в учнів. Як доводять наші дослідження, лише у 13% учнів формуються цільові установки на виявлення нового, раніше невідомого, а в решти учнів – на механічне запам'ятовування матеріалу. Щоб розв'язати цю проблему, майбутньому вчителю економіки потрібно організувати роботу з учнями за трьома напрямками: правильно формулювати цільову установку; активізувати контроль за сприйняттям; підвищувати швидкість уявних операцій, звертати увагу на глибину і чіткість їх усвідомлення.

Використання інтерактивних методів на уроках у школі майбутніми вчителями економіки дало підстави виявити різні рівні готовності студентів до реалізації інтерактивного економічного навчання:

I рівень. Репродуктивний блок готовності: мотивація й знання із застосуванням інтерактивних технологій – дія за зразком, аналогією для усвідомлення педагогічних завдань.

II рівень. Конструктивний блок готовності: мотивація, знання, уміння, навички із застосуванням інтерактивних технологій.

III рівень. Креативний (творчий) блок готовності: мотивація, знання, уміння, навички із застосуванням інтерактивних технологій, а також самостійне проектування і створення способів і засобів професійної діяльності.

Для проведення дослідно-експериментальної перевірки готовності майбутніх учителів економіки до застосування інтерактивного навчання були обрані три експериментальні і три контрольні групи (відповідно на 3, 4, 5 курсах економічного факультету), загальна кількість студентів – 321. Під час вибору експериментальної і контрольної груп урахувалися результати перших двох років навчання, індекс задоволеності підготовкою за фахом і мотиви професійної діяльності, а також рівень особистісно-професійного розвитку студентів.

Розподілення студентів за рівнями сформованості готовності до реалізації методів інтерактивного навчання ми отримали на основі діагностики зрізу, який був здійснений на початку дослідно-експериментальної роботи (рис. 1).

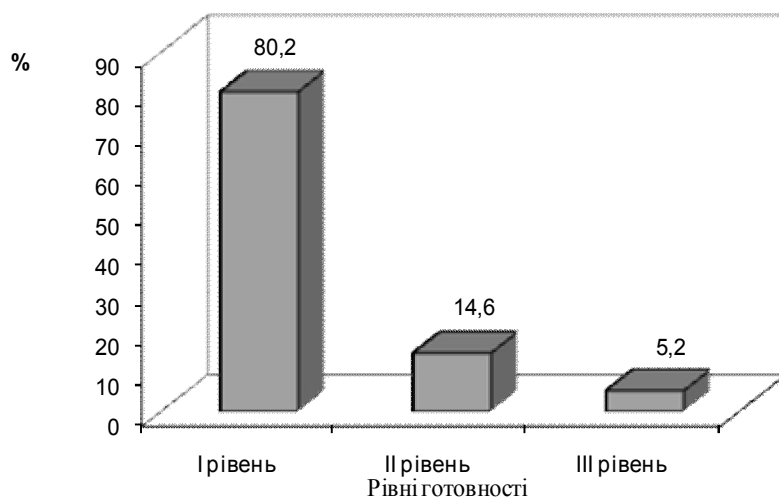

Рис.1. Кількість студентів за рівнем готовності до реалізації інтерактивного навчання на початку дослідно-експериментальної роботи

У процесі навчально-педагогічної практики відбулась необхідна корекція, здійснений самоаналіз життєвих і професійних досягнень, можливих «точок зростання», вжиті заходи з актуалізації потреби в подальшому самовдосконаленні студентів. Особлива увага приділялася деформуванню і розгортанню суб'єктної позиції майбутнього вчителя економіки як системи його поглядів та установок відносно власного життєвого та професійного шляху.

Після проведення практики нами був здійснений контрольний замір визначених вище рівнів (рис. 2.).

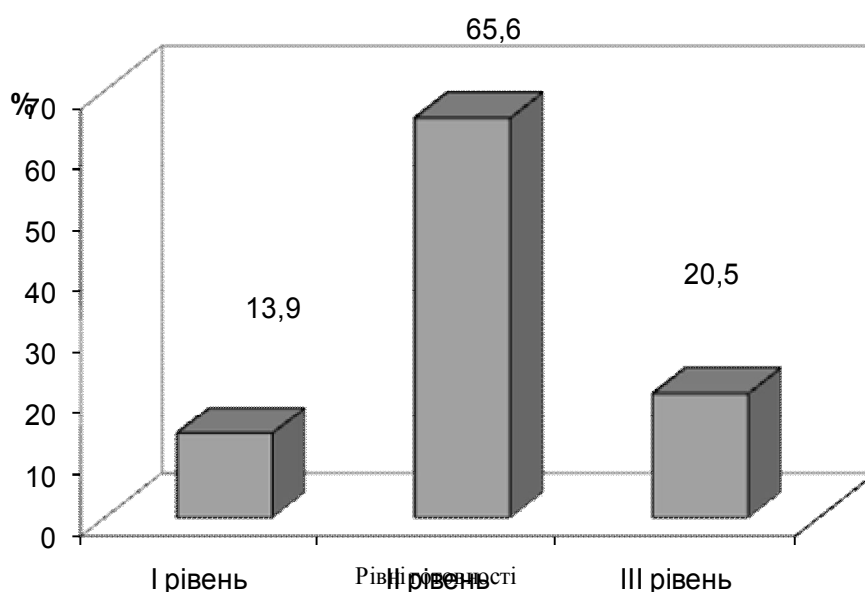

Рис.2. Кількість студентів за рівнем готовності до реалізації інтерактивного навчання наприкінці дослідно-експериментальної роботи

Результати засвідчили, що внаслідок залученості студентів до навчально-професійної діяльності найбільші зрушення відбулися в показниках професійної компетентності. Яскраво виявилась потреба студентів в особистісній і професійній діяльності. Суттєво збільшилась кількість студентів з високим (з 5,2% до 20,5%) та середнім (з 14,6% до 65,6%) рівнями готовності. Відповідно скоротилася частка майбутніх учителів економіки, які мають низький рівень готовності до реалізації методів інтерактивного навчання.

Висновки. Для підбиття підсумків дослідно-експериментальної роботи були виділені рівні компетентності на основі оцінювання готовності майбутніх учителів економіки до педагогічної роботи. Таке оцінювання може здійснюватись за трьома блоками (рівнями) готовності: репродуктивний, конструктивний і креативний (творчий) блок готовності.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що ефективність особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя економіки в умовах інтерактивного навчання залежить від результативного показника – рівня компетентності використання методів інтерактивного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Євдокимов В.І., Пономарьова Г.Ф., Покроєва Л.Д., Луценко В.В. Підготовка вчителя в умовах євроінтеграції: Навч. посібник. – Х.: ХОНМІБО, 2006. – 204 с.
3. Кларин М.В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12 – 19.
4. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір // Освіта. – 2005. – 12 – 19 січня. – С. 2 – 3.
5. Прокопенко І.Ф. Вчитель і освіта у полікультурних контекстах сучасності // Новий Колегіум. – 2007. – № 5. – С. 6 – 8.